

GERTRUD LE FORT

IRTA: SÁNDOR ISTVÁN

Abban a szó teljes értelmében vett világirodalomban, nemzetekből kinövő s nemzetek fölé emelkedő irodalmi közösségben, amelyet korunk számára a katolicizmus ereje kibontakoztatott, Gertrud le Fort alakja kétségtelen a legelőkelőbb, legmagasabb rendű íróegéniségek sorában áll. Írásművészetének jelentőségét, irányát és arányait az analógia eszközével igyekeztünk meghatározni, önkéntelenül tolu Undset, Claudel, Papini neve az eszünkbe. A skandináv írónő mély történet-, ember- és életismerete, a francia misztériumköltő kozmikus mindent-együtt-látása s az olasz gondolkodó nyers egyszerűsége és szédítő dialektikus ereje egyaránt egyenrangú megfelelőkre találhatnak le Fort jellegzetes írői készségeiben. Vannak alkotásai, amelyeknek eszmei tartalma és briliáns formaszépsége értőnek-érdeklődőnek egyaránt reveláció; s ha egy-egy lapon tán kemény árat fizettet a minden mondanivalóját átvenni, formaizei teljességét élvezni törekvővel — ez árért felbecsülhetetlenül ád cserébe.

Gertrud le Fort pályája fölött Dél és Észak titokzatos erőellentétei feszülnek. A folyamat, amely a francia protestáns sarjadékból német katolikus írónőt alakít, százados hagyományokkal való szakítást és egyben százados hagyományokba való visszanyúlást is jelent. Ősei hazájukat, Felsőitália ragyogó tájait protestáns hitükért hagyják oda, a refugium talajtalanságában nemzedékeken át fokozatosan sodródniak mind északabbra, mai székük, Mecklenburg felé s e vándorút alatt mindinkább elkeveredik az apák román vére az anyák ereiben csörgedező germán vérelemekkel. Gertrud le Fort bárónő, a porosz katonatiszt gyermeke, a refugiánusok ivadéka, északi protestáns környezetéből valóban forradalmi lépéssel tér vissza Dél legnagyobb hagyományához, amelynek elhagyása hívta ki egykor családja végzetét s negyven-egynéhány éves korában katolikus lesz. Ez az elemi erőket feltételező változás, amelyben mintha korszakokon át elnyomott tektonikus hatalmak jutottak volna végre szóhoz a le Fortok lelkében, hozza fel az írónő ragyogó képességeit s avatja igazi alkotóvá.

Későbbi művei az átalakulás indítékait illetően Gertrud le Fort két alapvetően fontos élményről vallanak. Egyik az örvénylő Nihil, amelyen át a minden konvertiták útja visz Krisztus felé: előbb a félmegoldások, a nyárspolgári kompromisszumok, a fáradt szabadelvű kereszténység csődje, majd találkozás a kaosz dermesztő sötétjével, amelynek mélyén az Isten-vesztett s a világegyetemben végtelenül egyedül maradt lelkek a félelem paroxizmusában tévelygenek. Gertrud le Fort, akár az egész eretnek Európa, a kiábrándulás, a teljes belső megsemmisülés és a legkietlenebb pesszimizmus útvesztőjéből tér a kereszt lábaihoz s így minden műve mély korlélektani tanulságtétel, átmeneti idők lelki életének dokumentuma. E nagy hiányélménnyel szemben mintegy az ellenpólust jelenti az írónő élményvilágában Róma, az «urbs aeterna», a «caput mundi» képe, amelynek színeit, hangulatait, egész misztériumát annyi meleg sora idézi. Az Északra tévedt déli törzs ivadékanak Déllal való római találkozására Gertrud le Fort fiatalkorának minden jel szerint legfőbb eseménye volt. A Város, amelyben köbe örökítette magát a történelem s alkotásiban egybeolvadva, együtt él a klasszikus mult, a népvándorlás, a katolikus középkor, a renaissance, a barokk-misztika s a bonyolult modern idők szelleme s ahol nemcsak a paloták és romok, de a fák, füvek és rögök is az Idők lehelletét árasztják: ettől fogva kitorúlhatetlenül él emlékezetében. S ha idegenül is, de ott lüktet az emlékek mélyén Róma, a küzdő

Egyház eleven centruma, a katolikus világ szíve is — kalauzául az írónőnek, mint mondja, «hazafelé».

Hogy Gertrud le Fort írásművészete a maga egész bonyolult gyökérfépletével a konverzió e talajából táplálkozik, könnyű bizonyítani. Irodalmi zsenéi valóban nem sejtetik, mekkora lendület lehetősége lappang tehetségében : a szakadék, amely 1899-ben megjelent jelentéktelen verskötete s az Egyházhoz kerek negyedszázaddal később írt himnuszai közt tátong, vagy, amelyet egykori rózsaszín leányregénye, a *«Krisztinka hercegnő»* s mai monumentális epikus alkotásai között tapasztalhatunk, felmérhetetlen. A közbeeső negyedszázad, a válságok és küzdelmek, a pokolra-szállás és Istenhez-emelkedés évei, amelyek le Fortot szinte egész lelkialkatában újjáteremtik, sajnos, nem tükröződnek írói alkotásokban. Csak egyetlen tudományos munka tesz tanúságot e korszakban kielégítetlen lobogó vallási-világnézeti érdeklődéséről : a háború előtti nagynevű protestáns vallásbölcse, Ernst Troeltsch *«Hittan»* című előadásának poszthumusz kiadása és magyarázata, amelyben már le Fort későbbi szerkesztő műfegyelmének is nyomait találjuk. Igazi szépíróvá azonban csak konverziójával érik : ez az élményi megrázkódtatás szítja fel lírája tüzét, alakítja ki világlátásának perspektíváit, ad kulcsot kezébe az élet törvényeinek megfejtéséhez s tanítja meg minden nagy művészet titkára : az örökkévalóság szempontjából tudni tenni különbséget lényeges és lényegtelen között.

Le Fort első remeke, amelynek jogán a legnagyobb író-katolikusok oldalán kér helyet, a *«Himnuszok az Egyházhoz»* című verseskötet, megtérésének lírai ábrázolása. Ez a csodálatos kis könyv még az út fáradalmaiban pihegve, de már a célhoz érés friss boldogságában néz vissza a befutott pályára s idézi az Istenhez emelkedés emlékeit. Voltaképpen párbeszéd az *«Isten után vágyó Lélek»* s *«az Egyház szavában szóló Isten között»* s egyben annak az örök misztikus küzdelemnek is képe, amelyet e két valóság egymásért folytat a történelemben. Az írónő maga a következőkben körvonalazza e költeménysorozat történet-háttérét : *«Az önmagából szabadulni nem tudó Lélek először saját töprengésein át eszmél rá az isteni szóra s ébred az Egyház saját kereteit is meghaladó, természetfölötti igazságának és szeretetének tudatára, amely bámulatba s egyben rémületbe is ejti. Megindul a harc s tart, míg a Lélek telve bizalommal át nem adja magát az Egyház természetfölötti igazságának és szeretetének. Valójában csak ekkor tanulja meg érteni, szeretni és magasztalni az Egyházat : kétségbeesése hálás örömujjongásba megy át. Most már az Egyház maga kezd a Lélekhez beszélni, feltárja előtte mivoltának csodáit s az Istentől rábízott boldogító titkok körébe vonja. A Lélek pedig mind ritkábban és ritkábban hallatja szavát s az Egyházzal egészen egyesülve némán figyel az ígét»*. A lírai cselekvény emez általános keretében tárja föl Gertrud le Fort a katolikus Egyház-fogalom mérhetetlen mélységeit és nagyszerűségét.

Le Fort Egyháza nem mozdulatlan keret, dermedt hagyomány, merő hierarchikus egység, vagy elvont eszme konstrukció, mint a hitevesztett századvég Egyháza volt ; sőt, inkább nagyszerű energiaforrás, metafizikai erők kútfeje, maga a Gondviselés testett öltött dinamikája, Krisztus misztikus teste s így a leghatalmasabb földi hatalom. Egyesek, egész népek és egész korszakok, akarva vagy öntudatlan, mintegy magnetikus hatások bűvöletében mind a lelkek eme nagy sarkpontja felé tartanak. Mindenkinél mélyén az ösztönök sejtelmes világában hatalmas lendítőerők élnek, amelyek az egész emberiséget e monumentális isteni organizmus felé irányítják. *«Egy átom él a lelkem mélyén Rólad, Istenem»*, írja le Fort egyik verse ; minden nagy találkozásban, amely az ember és az Egyház között valaha lefolyt, hasonló vágyalom válik valósággá. S viszont az Egyház legmélyebb jellemzője is egy párhuzamos, de ellentétes irányú törekvés, a vágy a kegyelem közlésére, a küzdő emberiség áthatására : a lelkek szomjának oltására törekvő szentséges szomjúság. Micsoda nagyszerű távlatokat nyit meg

e dinamikus Egyház-szemlélet, amely összetartó természeti erőket, egymást kereső, korrelatív elemeket lát a Lélek és az Egyház őszrealitásaiban, szemléltesse itt (Ijjas Antal fordításában) a Himnuszoknak egyik legszebbike!

Az Egyház hangja szól:

*Oltárim felett olyan virágok virulnak, amelyek
még ősi erdőkben nőtek, s a harmatcseppek is,
míg fűrtjeimen égnek: oda a népek gyermeki
korában a történelem virradtakor hulltak —
és tudok szavakat, melyekben hatalom zúg, erő a
földek s tengerek felett, szavakat, amelyekből
megjuhászodnak a zivatarok és vizek viharai,
mint békelt gyermekek úgy elsimulnak.
Vén puszták ősi titkai enyéme és enyém minden
töprengő gondolat, mely ősz lett járadt böl-
cselők haján —
hát van-e nép, mely ellenem dicsekszik és lehet-e
bárki is akkora, mint én, akinek a Legnagyobb
adott nagyságot: Mennyei Atyám!
Tudd meg: elpusztult népek árnyai gyűltek körém;
sötét és babonás templomaik mélyén az én
előképem egy-egy gondolata volt az Isten —
világosságuk az enyémből való s az én bölcseségem
egy darabja tanyázott megvénült és titok-
zatos Sybilla-könyvekben.
Ott voltam én a Napkeleti Bölcsék csillagvizsgáló
tornyában és voltak Sybillák, kiknek álmaik
úgy tetszik, néha én sugalltam,
felém szakad a vágy s a fény az ősidőkben is,
hogy az Idők Teljessége után jönne már,
ó szállna már alá az én időm is s a konti-
nenseken lépdélne már végig halkán.
A földön minden én vagyok, a Sokaság vagyok,
mely Krisztusban Egységre ébredt, —
Tudjátok meg, hogy én vagyok ama út, amelyen
Isten trónjához vonulnak, Isten trónjához vonulnak
mind az ezredévek.*

Ez a megsemmisítően hatalmas Egyház-élmény Gertrud le Fort himnuszát szinte eksztatikus tűzzel izzítja át: a költő az Istenbeolvadás boldog önkívületében, a ráció alantasabb síkjából kitörve, a rapszodiák szabad szárnyalásával énekel. Szabadon tovairamló sorainak műformáját a modern expresszionista stílművészet kategóriái s a vallásos költészet legrégebb, legelementárisabb hatású hagyományai közösen határozzák meg. A himnuszok mintája a gondolatritmus szárnyain lebegő ószövetségi zsoltár, melynek izület-párjaiból itt modern zamatú szimbolum-párok vagy paradoxonok alakulnak: «Anyám, kezeidbe hajtom le fejemet; oltalmaz meg, ó, önmagadtól», «vakságot parancsolsz nekem, hogy lássak, — és siketséget, hogy meghalljam szavad», stb. A képzelet izgalmaiból a képeknek csodálatosan gazdag tenyészete sarjadt ki s a stilisztikai trópusok fénye világítja meg az Egyház portréját. «Virágzó oszlop halott romok között», «tört cserépek közt kristálypohár», «sziklák rokona, aki előtt királyok sápadnak, seregek rettennek, mert testvérük csak a szél», «hang, melynek hatalmával nincs ki versenyre kelne, haragját nincs ki állandó», «fej, amely fölér az égig és nem kell meghajolnia» s «láb, amely a pokol tűzéig száll és nem kell megbotolnia», «vallója az Örökkévalóságnak s szívébe nem száll e nagy szóra rettenet», «bizonyosságot parancsol s ajaka nem lesz néma e nagy parancs felett», «angyalok felhői táboroznak körötte s őrt áll kerubok serege», «úgy zöldel

magányos méltóságban, mint a pusztában a pálma s *gyermekei mint éretti kalászosok a földeken*: hogy csak tíz sor pompás szimbolikáját idézzük. A zsoldár és a szabadvers, a konkrét képszerűség és metafizika, a műfegyelem és az eksztázis e nagyszerű együttese valóban elsörendű művészi produkció. A protestáns Erich Brock, le Fort formaművészetének legalaposabb taglalója teljes joggal írhatta le: «Olyan versek ezek, hogy Nietzsche kora óta e nemben talán csak Stefan George legkitűnőbb alkotásai állíthatók velük párhuzamba».

A katolikus Gertrud le Fort második alkotása, a *«Veronika kendője»* is a konverzió emlékeiből fakad, de már az epika higgadtabb területére visz. Tárnya: mint rajzolódik ki egy finom, kultúrált, de pogánynak nevelt mai német leány lelkén — mint egykor a kendőjén ama másik Veronikának — Krisztus képe s hogyan töri át a szellem egészséges ereje Veronika színtelen, pogányos környezetének börtönfalait. Ez az aprólékos gonddal ábrázolt cselekmény kétségtelen az író nő élményeinek mása: a hős szoros rokonságot tart le Forttal magával. Elejétől végig Róma örök energiáinak hatóterében vagyunk s a város, mint valami hatalmas, emberfölötti személy szől bele körülöttünk a szereplők életébe. Gertrud le Fort saját impresszióit önti szavakba Veronika ajkán Róma dícséretében: «Sokszor úgy éreztem, egyetlen hatalmas színpad az egész Róma, amelyen ma is valamiképpen minden évszázadok és évezerek drámája folyik. Fenséges kuliszák ötlöttek szemembe mindenütt s önkéntelen lepott meg sokszor a gondolat, hogy minden utcasarkon újra felbukkanhatnak a Játékosok, akik mintha ott rejtőztek volna minden porfelhő mögött s néha oly megdöbbenően tisztán állt mindez előttem, hogy úgy éreztem, nem is merő kuliszák többé az épületek, hanem megőrzött, elmúlt korok tartóedényei s közöttük egyetlen apró lépéssel valóban egyik ezredévből a másikba juthatok». A város távlatainak szédületében lesz semmivé Veronika számára e világ dicsősége s a szétfoszlott ábrándok romjain itt kap biztos irányt a Kereszt felé.

Rómán át, a Városhoz való viszonyában látjuk jellemezve a regény valamennyi alakját s a modern ember Róma-élményének egész tipológiája bontakozik ki előttünk. A nagymama királynői egyénisége mintha csak az antik Róma Romana jellemhagyományait foglalná össze: maga a testet öltött esztétikai kultúra, a nemes, heroikus humanizmus, maga az ókor apollói derűje és fegyelmezettsége — a klasszikus pogányság — eszmény, amelyet tudatosan szolgál minden mozdulata. Számára a világmindenség feneketlen titkai, démoni mélységei és kifürkészhetetlensége nincsenek adva, az örök kérdéseket nyitva hagyják s mintegy a saját harmóniájával leplezi önmaga előtt, hogy tudjon élni a fenség stílusában és meghalni félelemtelenül. Egy másik pogány Róma képe ködlik fel Enzo, a család költőbarátja előtt, akihez Veronikát pár pillanatig a gyermeki szerelem köteléke fűzi: Róma, a romok városa, az örök pusztulás, a mindent elsöprő történelem, a mindenség felett ástó semmi szimboluma. Feje fölött, úgy tetszik végleg összezsugorodtak a modern pogányság, a teljes világnézeti és erkölcsi tanácstalanság hullámai s mégis, az ókor dionizoszi szenvedélyével tör egy megnyugtató pont, az Abszolútum felé. Számára természetesen nincs megoldás: az Abszolútumot csak a megsemmisülés öselvében tudja felfedezni, amelynek örök rabja szerinte az egész világvegtáció. A város eme klasszikus és modern pogánykonceptiójával szemben a Róma-élmény egy másik típusát személyesíti meg Edelgart néni, Veronika nagynénje, akit az Egyház Rómája, a minden titkok megfejtése, az isteni kegyelem földi központja ejt meg varázsával, de aki gyöngeségében csak az Egyház kapujáig jut el s a hétköznapi és nyárspolgári gyávaság kátyújában elakad. A befejezetlen, a féllelkek Róma-élménye az övé, akiket hív a kegyelem s akiknek nincs erejük az isteni ajándék befogadására. S jegyezzük meg: a lelki erőtlenség e félelmetes erejében le Fort minden bűn gyökerét fedezi fel. A tipológia befejezésekképpen áll elénk Veronika egész-

séges, gyermeki aiakja, aki az előbbi típusokkal : a nagymamával, Enzioval és Edelgart néniel vívott titokzatos küzdelmek eredményeképpen teljes odaadással hull térdre az Egyház Rómája, mint a történelemben élő Krisztus Monstranciája előtt.

Irodalmi formák általánosságaiba öltöztetett, álruhás önvallomás, az arisztokrata író tartózkodásának műfaji remeklése, mondja az esztetikus, aki e könyvet végiglapozta. Egyetlen cselekménytömb tagolatlan, fejezetek nélküli műegység képe van előtte s úgy érzi, merő állapotrajz marad mindvégig, amit a lassú, céltudatosan haladó regény nyújt : szinte észrevétlen bomlik fel itt s alakul át újra az elemek kapcsolata, áll elő a megszakíthatatlan hömpölygő történet. Gertrud le Fort a fejlődés-regény formahagyatékával s főleg a modern irodalom lélekábrázoló módszerével szemlélteti a kegyelem munkáját az ember mélyén. Valóban nem kevésbé meglepő vállalkozás, mint volt a Himnuszoké : naturalista tradíciók egy lényegében metafizikai jellegű történet ábrázolásában ; méltó le Fort nagyszerű műfegyelméhez !

Le Fort következő s egyben legnagyobb szabású alkotása *«A gettóból jött pápa»*, az előbbinek egyenesvonalú folytatása : ismét Az arany Róma milieujében, de már a mából a messze középkorba s egyének helyett időtlen történelmi erőkre transzponálva adja a nagy témát, a harcot az ég és a föld, az ember és a kegyelem, a világ és az Egyház között. A gettóból jött, zsidóvérből származó II. Anaklét, a nyugati egyházszakadás ellenpápája körül folyik itt a misztikus, drámai feszültségű küzdelem. Évszázados ellentétek csattannak össze s a gettó zsidói, a német császárok, római bárók, a csöcselék, a zabolátlan egyesek és a keményarcú pápák sok nemzedéket átfogó harcában fokozatosan érik Pierleone kardinális sorsa s vele az Egyháznak talán legmegdöbbentőbb megőrzéskódtatása. *«Most kezdődik a mi Urunk Jézus Krisztus kinszenvedése, mégpedig az Ő Misztikus Testének, az Anyaszentegyháznak kinszenvedése»*, olvassuk a végső kifejtet fejezeteit bevezető sorokban s ez is jelzi, hogy le Fort ez alkalommal előző két katolikus jellegű alkotásának bizonyos tekintetben a fordítottját nyújtja : az Istenbe kapcsolódás helyett a tőle való elpártolás monumentális folyamatát szemlélteti.

Ez az eretnokség egészen a misztika birodalmába tartozik : az Egyház fogalmának félreértéséből, illetve félremagyarázásából származik. Az Egyház, mondja e könyvben le Fort, Krisztus misztikus teste s így minden szenvedés, amely az Egyházat sújtja, egyben Krisztust egykori szenvedésének, keresztáldozatának megismétlése is. Katolikusnak lenni le Fort szerint annyi, mint vállalni a szenvedő Krisztussal való közösséget : *«Az Egyház bfbora a kfnzás oszlopához kötözött Krisztus vére»*. Az Egyházban élő Krisztus szenvedései nyitják meg újra meg újra a kegyelem csatornáit minden idők bűnös emberének s a pápák hosszú sora IX. Benedektől VII. Gergelyen, II. Orbánon, Pascalison, Callixtuson, Honoriuson át II. Incéig egyaránt azt az elvet illusztrálja a regényben önmagán, hogy *«igazságosság csak a pokolban van, az égben kegyelem van, a földön pedig kereszts»*. A Pierleone tévedése, hogy az ártatlan áldozat szerve helyett az igazság szervévé akarja alakítani az Egyház legfőbb méltóságát, a pápai széket : *«Ne a keresztényeket keresd, hanem az igazságot . . . A hatalom az enyém s az óráim út : holnap pápa leszek. S attól kezdve nem lesz több ártatlan áldozat a földön»*. Mit lehet így kezdeni a kereszten ártatlan feláldozottal, aki az Egyházban is él s újra meg újra ártatlan feláldozza magát? Ime, a Pierleone világtörténelmi hatású kisiklása

Azok között a problémák között, melyeket a szimbolumokkal terhes regény fölvet, az Egyház és a zsidóság ellentéte játsza a főszerepet. A Pierleone végzete is elsősorban zsidó vérben s a vele adott gátlásokban gyökerezik : homloka meg van keresztelve, de nincs megkeresztelve a lélek s a származása folytán rázúduló gyűlölet a döntő pillanatban arra készíti, hogy a föld igazsága mellett foglaljon állást a kegyelemközlő szenvedés helyett. Csodálatos, mennyi megértéssel és szeretettel hajlik Gertrud le Fort ehhez a zsidó tragédiához — akár a klasszikus és a modern pogánysághoz, vagy a

kompromisszum-kereszténységéhez hajlott előző regényében s ép e szeretet sugallatára mutat rá a kettős útra, amely Krisztustól Krisztus megfeszítőihez vezet és viszont. A gettó ritushagyományokba csontosodott népe is a megváltás és a Megváltó után eseng s így végeredményben Krisztus felé tart; s másfelől Krisztus kereszthalála az egész emberiséget s így a zsidóságot is megváltotta s a mennyország kegyelméből végeredményben a gettó emberei sincsenek kizárva! A regény egyik legmeghatóbb fejezetében a Messiás utáni lázban égő zsidó leányt, Pierleone vak testvérét, Tropheát maga az Istenanya vezeti Krisztus oltárához.

A műfaj-átfogalmazás ama sok bátorságot és kemény kezet feltételező módja, amelyet le Fort minden alkotásán csodálhatunk, itt különösen szembeszökő. A gettóból jött pápa regénye egyik legérdekesebb változata a nemzedék-regény műfajának s így a századelő hagyományaihoz kapcsolódik; elhagyja azonban azt az aprólékos, szinte tudós hitelességre törekvő családörténeti akribiáit, amely a műfajnak kezdetétől fogva különce s az események alakulásában csak az egyetlen szükségesre irányítja figyelmét. Néhány embercsoport néhány nemzedéknek küzdelmében egy évszázad kegyelmi életének ritmusát szóltatja meg s e ritmusért kap helyet a regényben minden, amit benne találhatunk. Súlyos és vészterhes itt minden szó. Minden lapon nagy idők izgalmait érezzük át. A szereplők csoportjai mintha mindvégig egy megrázó történelmi dráma fordulópontján lebegnének. A Veronika kendőjének higgadt attitűdjéből a mult látása végleg kiveti Gertrud le Fortot: a folytonosság könyve után a Gettóból jött pápában a szaggatottság balladikus ihletelvél remekel. Le Fort expresszionista nemzedék-regényt nyújt: ismét egy váratlan, paradox-vállalkozás, amelyet megvalósuláshoz csak a hozzá hasonló robusztus tehetségek segíthetnek.

A kegyelmi élet sajátos történelmi dialektikáját alkalmazza a német jelenre s így a nemzeti és a katolikus gondolat modern ízü szintézisét adja az frónő következő lírai kötete, a *«Himnuszok Németországhoz»*. Az 1932-ben, a német nacionalista áramlatok szélesebb kibontakozása idején megjelent könyv abból a gondolatból indul ki, hogy az apró, halandó ember nem maga állapítja meg élete célját s nem maga szab sorsának kereteket: Isten után a nemzeteké a hatalom, akik szolgáló angyalai a Gondviselésnek. A történelem nem más, mint a népek szakadatlan hajszája a maguk természetes folyamánya után, amelyet Isten jelölt ki számukra, mondja Gertrud le Fort. A német lélek mélyén lappangó démonikus nyugtalanság és a németiség sorsának egyre visszatérő, árapály-szerű hullámozása a hatalom és tehetetlenség végletei közt — a természetfölötti világtól való szoros függés beszédes bizonyítéka. A hivatás, amely e függő viszonyból adódik, világgraszoló s a német középkor birodalmi gondolatában és császárság-eszményében nyerte el legtökéletesebb kifejezését: harcos, fegyelmezett csatlósa lenni Krisztus országának, amely az egész Földet átfogni hivatott s ott állani a Kereszt mögött, amely a német-római császárok koronáján ragyog. A német történelem e mellett a misszió mellett bizonyít; s e misszió ösztöne magyarázza a német lélek eredendő nyugtalanságait.

Ezeket a gondolatokat körvonalazza a kötet első két ciklusa, a *«Sors»* és a *«Hivatás»* s e gondolatok távlataiban bontakozik ki a könyv második felében, a *«Diadal»* című verssorozatban a német jelen, a megpróbáltatás korszaka, amely a bűn és felelősség szégyenbélyegét süti méltatlanul a németiség homlokára. Gertrud le Fort sajátos koncepciójában azonban a szenvedés eme napjai éppen a jövendő kegyelmi korszak előhírnökének tetszenek: versei ismét a kegyelemközlő szenvedés misztériumát villantják fel előttünk, ezt a mélyen katolikus gondolatot, amelyhez minden frása vissza-visszatér. *«Ha elítélnek, bíró leszel, ha eloltanak, láng, s ha kitaszítanak az éjtszakában, kigyujtod ott a csillagot! — Isten nyomaira bukkansz a puszta fövénnyel s a sírod mélyén nem halsz meg, hanem megszülepsz.»* A Kereszt, amelyet egy nemzet Krisztussal együtt hord a vállán,

nemcsak a kfn és halál, hanem az öröm, az új élet, a feltámadás szimbóluma is egyben s az új erőre kapott német népre vár a feladat, hogy kimondja a végső szót :

*«Krisztus, szerető Királyunk,
Neked adom trónomat és minden népek trónusát —
Jójj, köszönts be a földre mindörökre,
örök égi béke!»*

Egyetlen, hatalmas lírai lendülettel átkarolt mély logikájú egység ez a könyv is, mint az Egyházhoz írt himnuszok, le Fort előző verskötete s a maga zártságában úgy hat ránk, mint a katolikus lélek nemzetélményének nagyszerűen hangszerelt szimfóniája. Elmélyedő olvasó, aki a részeket az egész összefüggésébe tudja illeszteni, zavarban van, hogy a részek önkéntelen ömlő, szabad ritmusu sorain, avagy az egésznek kemény konstrukcióján álmélkodják-e — az frói számfítás és az frói önkénytelenség közös alkotása itt minden sor, mint le Fort könyveiben általában. S hasonló kettősséget mutatnak a Himnuszok még egy más irányban is. Szuggesztivitásuk, képességük és belső lendületük szerint a legmélyebb élményekből fakadtnak kell őket tartanunk — hiszen a szavak csak a szív melegétől tudnak izzani ; s mégis — ugyanaz a diszkrét személytelenség, előkelő tartózkodás, az én-nek ugyanaz a szerény háttérbe vonulása mindvégig, amely minden klasszikus művészi törekvés ismertetőjele s amelyet George arisztokratikus egyénisége is képvisel. Nem önmagát méltatja itt az fró, hanem élményeivel és alkotásaival egyszerre hódol örök eszményeinek.

«A gyermek birodalma» le Fort mult évben megjelent legendája az utolsó Karolingok koráról, a Himnuszok gondolatain épít tovább s úgy viszonylik e verskötethez, mint előző epikus alkotásai a *«Hymnen an die Kirche»* kötetéhez. Az a zilált, dekadens korszak emelkedik fel benne a mult ködéből, amelynek a Nagy Károly-féle frank világimpérium még közvetlen emléket jelent s amely a részekre bomlott Nyugat új határvonalaitól fojtogatva, leglázásabban ápolja az univerzális keresztény birodalom gondolatát. Le Fort regénye éles hangsúllyal emeli ki, milyen szoros kapcsolatban áll a birodalmi gondolat a császári méltóság fogalmával. A frank világbirodalom feltámadása csak az Isten kegyelmét bíró koronás uralkodó által lehetséges s viszont *«az Isten nem segít soha felkent királyok ellen»*. Le Fort szerint a keménykezű, harcoss uralkodó, Arnulf, elődjében, Vastag Károlyban Isten felkent császárat veti le trónjáról s a kegyelem örök törvényei szerint éppen innen ered tragédiája. Egész életét a saját gyermekétől való rettegés dulja fel, akiben germán Sibillák bűne büntetőjét, koronátlan királysága majdani megdöntőjét jósolják. Az örök törvény elől nincsen kibúvó s Gyermek Károly Arnulf utolsó óráiban császár lesz, de nem forradalmárok hevülete, hanem bűnbánó apjának szeretete ülteti trónra.

A marcona férfijellemek közül a korona misztériumával besugározva lép itt elénk Uta asszony finom alakja, aki szenvedésével a zavaros időkre lehvja Isten kegyelmét s akinek vállát ártatlanul sujtja az Arnulfot üldöző sors ostora. A király házastársa ő, akihez a Gondviselés elől futó Arnulfot az előkelő törzsek politikai belátása kényszeríti, aki elől azonban szerelmében is remegve kell menekülnie vergődő urának : születendő gyermeke anyját kell benne látnia. Az elhagyottság s a várakozás évei alatt azonban Uta asszony igazi királynői jellemmé érik, amilyennel nem egyszer találkozunk le Fort munkáiban. A szenvedésében és női gyengeségében adott energiák végül is összeropantják ura ellenállását : Arnulf haldokolva meghódol nőiségének elragadó hatalma, gyermekének ártatlan gyengesége s a Kegyelem előtt, amely csatornáit nem az erősek által nyitattak meg az emberiségnek. *«Az Úr irgalmazzon nektek és nekem! Gyermek ül a királyi széken — most már csak Isten kormányozza ezt a földet!»*

Egyébként a *«Gettóból jött pápa»* le Fortja írja ezt a könyvet : stílusában ódon

krónikák zamata, apró fejezeteiben komor balladák izgalmi s az egész fölött mindvégig az a misztikus törvényszerűség, amellyel az emberi tettek a Kegyelem örök világa felel s az a feszült atmoszféra, amely a történelmi idők tető- vagy mélypontjait jellemzi. *„A gyermek birodalma»* voltaképpen nem önálló alkotás, hanem prologus egy nagyarányú regény-trilógiához, amely le Fortot jelenleg foglalkoztatja s a szász császároktól a Staufokig az egész német középkor legendáját készül nyújtani. E *«Három Korona»* című regényben előreláthatólag a német katolikus irodalom reprezentatív alkotását fogja megkapni.

Gertrud le Fort életműve, amint a fentebbiekben előttünk kibontakozik, a problémák különfélesége mellett is mintha egyetlen középponti kérdés körül mozogna, amely érdeklődését újabb meg újabb változatokban ragadja meg — s ez a keresztény nőiség problematikája. Veronikától Uta asszonyig minden regénye ehhez a kérdés-komplexumhoz nyújt adalékokat s az adalékok zseniális összefoglalását végzi el le Fort folyó évi tanulmánykötete, amely *«Az örök nő»* címet viseli. Ez a súlyos könyv a filozófia ősi nyelvén, szimbolumokon át kísérti meg behatolni a nagy titkokba éspedig a benne foglalt három essay mindegyikében más oldalról. Az elsőben az *«Örök Nő»*, az Immaculata lép elének, akinek fiat mihi-je a Megváltás misztériumát megindítja, a bűnbeesés előtti, Isten arcát eltorzulatlan szépségében tükröző ember, aki által a teremtmény a Megváltás munkáján Istennel együttműködhetett, Évának és az Apokalipszis *«nagy paráznájának»* ellenpólusa, akik az odaadás vagy a tisztaság mélyen női principiumának elvetésével a romlás végtelen erőit szabadították a világra, a minden Kegyelem Anyja : Mária. Hozzá való viszonyában szemlélteti le Fort korunk nőproblémáit és az anyaság időtlen misztériumát a könyv következő két, egymáshoz szorosan kapcsolódó fejezetében s a nő és a természetfölötti világ viszonyának rajzában helyenként szédítő mélységekbe nyújt bepillantást. A modern mariológia megkapó gazdagságára tömörebben, költőibb és egyszerűbb eszközökkel aligha eszméltehetnők rá önmagunkat, mint a kötet bevezető, alig harminc oldalas tanulmánya. S általában a vallásbölcsélet modern birodalmában kevés munka érzékelteti a női lélek és a Sancta Mater Ecclesia relációjának azt a kimeríthetetlen sokoldalúságát, amelyre *«Az örök nő»* kötete int.

A keresztény nőiség legmegragadóbb himnuszát azonban mégsem ebben a könyvben nyújtja Gertrud le Fort, hanem *«A guillotine árnyékában»* (*Die letzte am Schaffot.*) című regényében, amelyet szándékosan hagytunk utoljára ; a Vigilia jelen kötetében ugyanis magyarul veszi az olvasó. Kronológiailag ott helyezkedik el a csodálatos kis alkotás a *«Gettóból jött pápa»* és a Németországhoz írott Himnuszok között s amannak örök perspektíváját egyesíti a Himnuszok megkapó modernségével. 1931 karácsonyán látott napvilágot s magában hordja mindazt a bizonytalanságot és szorongást, amelyet a gazdasági depresszió legsúlyosabb éve a történelem lüktetését hallgatókból felhozott. Egész Európa gondolkodó polgári társadalma egy küszöbön álló világforradalom aggodalmában él, ekkor s e hangulatban ködlik fel Gertrud le Fort előtt a vértanuság misztériuma. Könyve a tizenhat compiègnei kármelita nővérek emlékét idézi, akik a francia forradalom rémségeiben szenvedtek vértanuságot. Cselekményének középpontjában azonban egy tizenhetedik kármelita apáca, Blanche de la Force áll, akit a félelem már kora gyermekkorától szinte kozmikus arányokban üldöz s a döntés pillanataiban a Kármelből való menekülésre kényszerít. S mégis, a guillotine tövében az ő gyenge hangja fejezi be a Veni Creatort, amelynek strófiáival nővérei verpadra lépnek s ő lesz *«az utolsó vértanu»*. Le Fort szerint ugyanis nem az ember, hanem az Isten az, akit a keresztény vértanuság győztesének kell tartanunk s nem a halált megvető heroizmust látja a keresztény mártírium lényegének, hanem Isten erejét, amely az esendő lelket sajátos eredendő korlátai fölé emeli, az ember gyöngyeit minden mértéken felül felfokozza.

A kegyelemközlő áldozat, le Fort e legkedvesebb gondolata, egyetlen más művében sem domborodik ki olyan élesen, mint e kis-regényben : a karmelita lélek legmélyebb mivoltában éppen ezt a gondolatot képviseli. A compiégnei nővérek teljes tudatossággal készülődnek a nagy feladatra, amely elé a tömeglélek mélyén lappangó démoni erők állítani fogják. Haláluk áldozat a Nihilbe hullott Franciaországért. Legnagyobb áldozatot azonban az hoz közülük, aki a vértanuság koronájáról mond le egy hétköznapi, szürke életért, le Fort királynői fenségű alakjainak legfenségesebbike : a királyi vérből sarjadt Marie de l'Incarnation. Arisztokrata lényének minden becsvágyával ő tüzeli fel a Kármelt a Krisztus mellett való heroikus hűsége, ő hajszolja a mártírium felé, Blancheot is éppen az ő merész kezdeményezései készítetik futásra s nem veszi észre, hogy éppen e szertelen becsvágyában bújik meg valami emberi gyengeség. Tökéletlensége a tökéletesség mértéktelen hajszolásából származik ; e megdöbentő tényre pedig csak akkor eszmél rá, amikor már társaira vetette árnyékát a halál.

Formai szempontból Gertrud le Fort e száguldó cselekményű kötete ismét a lélektani regény hagyományaihoz tér vissza s a «Veronika kendőjének» remek folytonosságát, higgadt ökonomiáját s önkéntelen célra sietését ismétli. Pszichológiája egészen sajátosan katolikus : alapmotívumai : a gyenge ereje s az erős gyengeségé, az Egyház lelkét nem ismerők számára megfoghatatlanok s csak azok számára tetszenek világosnak és logikusnak, akik hozzája a keresztény kegyelmi élet oldaláról közelítenek. Le Fort itt is az első személyű előadásmódot alkalmazza s ezzel nemcsak művének közvetlen hatását segíti elő, hanem témájának korunkkal való szoros kapcsolatát is kifejezésre juttatja. Egyetlen hosszú levélben foglalja össze itt egy művelt francia a forradalmi napok emlékeit távollevő szerelmesének s szelíd, egyre visszatérő polémiával bizonyíttgatja az «ember» a «humánus» rajongója előtt : «ami emberi, az még nem elég» s «kereszténynek lenni több, mint embernek lenni». E közbeszótt sóhajtások, zárójeles aforizmák mint a modern keresztény életbölcse ség lövedékei bombázzák az olvasót — s hol van mégis ettől a mélyen átélt, belső kényszerből fakadt alkotástól mindenféle irányregény ! «Ez a munka egészen kiemelkedő terméke az újkori német költészetnek», írja róla Günther Müller, a münsteri egyetem neves irodalomtudósa. «Mélyenjáró szelleme s elbeszélő alakítóereje mellett a jelenkor epikus kísérletei közül sok szinte semmivé lesz s izgatón aktuális mondanivalóját s misztikum annyira szövi át, mint egyetlen más munkát sem az utolsó évszázadok előtttem ismeretes irodalmából.»

S ezzel nagy vonásokban előttünk is a német katolikus irodalom mai legnagyobbjának portréja. Komoly, érett arc, fegyelmezett s a metafizika átélésében kifinomult, nőiesen érzékeny és izgatott s mégis férfias erőt és biztonságot sugárzó. Vonásait a katolicizmus ereje segítette a teljes kibontakozáshoz, amelyben mintegy létének őstalaját találja meg, amelyhez minden idegszálával elválaszthatatlan tapad. Hasonló modern formában csak a katolikus világirodalom legnagyobbjai számoltak be eddig a lelkiélet legmagasabb csúcsainak perspektíváiról s így le Fort, az ember és le Fort az író egyaránt részes az emelkedés ama érzetében, amely könyveinek forgatásakor meglepi az olvasót. De éppen nagyságában vannak adva népszerűségének akadályai ; a szellemi élet, az irodalom világában korunkban nem a horror vacui jelent általános szabályt, hanem inkább ellentétei, a horror pleni, a súlyos, problématerhes alkotásoktól való tartózkodás. Bármint áll is azonban a dolog, le Fort fejlődési lehetőségei még ma, ötvenkilencéves korában is beláthatatlanok. Minden műve alkotóerejének roppant hajlékonysága mellett bizonyít s minden művében gazdagabban látjuk kibontakozni a katolicizmus misztériumát. Az utóbbival is, az előbbivel is csak pályájának általános irányát látjuk adva. Ebben az irányban azonban minden másnál messzebbre vezet, végtelen az út.